Филоненко В.В., студентка 2 курсу
факультету №2 НАВС *Науковий керівник:*
Горбачевський В.Я., професор кафедри
кримінально-правових дисциплін НАВС,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Участь слідчого судді в оцінці доказів під час досудового провадження

Реалізація на практиці положень КПК України призвела до докорінної перебудови вітчизняного процесу, порядку проведення досудового розслідування та появою нового інституту судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні під час досудового розслідування - слідчих суддів.

Від принципового, кваліфікованого вирішення питань, віднесених до компетенції слідчого судді, залежить вирішення головного завдання кримінального провадження, викладеного в ст. 2 КПК України - захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Особливо важливою є участь слідчого судді на стадії досудового розслідування, оскільки саме через судовий контроль реалізуються засади: законності, рівності перед законом і судом, забезпечення права на свободу та особисту недоторканність, повага до людської гідності, недоторканність житла чи іншого володіння особи, таємниця спілкування, невтручання у приватне життя, недоторканність права власності, презумпція невинуватості та забезпечення доведеності вини, забезпечення права на захист і т.д.

Хотілося б звернути увагу на такий правовий інститут як повідомлення про підозру. Визнання за особою процесуального статусу підозрюваного означає обов'язок слідчого та прокурора забезпечити її обізнаність щодо процесуальних прав і обов'язків, в тому числі про можливість реалізувати свої права, а саме право на захист. Законодавець наголошує на тому, що такий статус визнається лише за особою, якій в установленому порядку повідомлено про підозру. Якщо такий порядок порушено, то і статусу підозрюваного особа не може мати.

Саме в цьому і знаходить свій прояв значення процесуальної форми в кримінальному процесі - для органів, які здійснюють кримінальне провадження, обов'язковим є точне дотримання передбаченого законом

саме на органах, які здійснюють досудове розслідування, лежить обов'язок забезпечити права учасників кримінального провадження, і перш за все - потерпілого та підозрюваного.

Тому КПК передбачено такий порядок повідомлення про підозру, який дозволяє виконати обов'язок щодо забезпечення прав і законних інтересів підозрюваного, а саме - слідчий або прокурор складає повідомлення про підозру та за загальним правилом в день його складення вручає його підозрюваному.

Якщо ж виконати це правило неможливо, то ст. 278 КПК містить бланкетну норму і відсилає до правил вручення повідомлень. Згідно вимог ч. 3 ст. 111 КПК, повідомлення у кримінальному провадженні здійснюється в порядку, передбаченому главою 11, яка регулює відносини, пов'язані з викликом особи до слідчого, прокурора, суду. Стаття 135 містить декілька способів виклику до слідчого, прокурора, суду: шляхом вручення повістки про виклик, надіслання її поштою, електронною поштою.

Але всі вказані способи виклику мають правове значення лише в тому випадку, коли дотримано вимоги ст. 136 КПК, яка вказує на необхідність отримання підпису особи про одержання повістки або відеозапису про отримання особою повістки.

Це є абсолютно логічним, оскільки виклик, як і будь-яке повідомлення, в тому числі про підозру, має чітко передбачені законом правові наслідки, зокрема, стосовно виникнення у особи прав і обов'язків, а також процесуальної відповідальності за їх невиконання. А тому й особа обов'язково має бути обізнана стосовно їх виникнення, а також можливості застосування до неї заходів процесуальної відповідальності. Тому в будь-якому разі незалежно від способу надіслання повідомлення про підозру має бути отримано підтвердження отримання нею тексту даного документа.

А тому помилковою є позиція органу досудового розслідування про формальне направлення на адресу потенційного підозрюваного повідомлення про підозру, при наявності достовірних даних про те, що особа переховується від органу досудового розслідування або з інших причин немає можливості отримати повідомлення про підозру. Тому слідчі судді відмовляють в застосуванні будь- яких заходів процесуального примусу, виходячи з того, що це є неприпустимим без визначення процесуального статусу - підозрюваного.

Підставою застосування запобіжного заходу, відповідно до вимог ч. 2 ст. 177 КПК, є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення. Обґрунтованість підозри повинна бути перевірена слідчим суддею, на розгляд якого надійшло клопотання. Для цього в судовому засіданні повинні бути досліджені докази, які, на думку слідчого і прокурора, встановлюють наявність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів вважаються: показання, речові докази, документи, висновки експертів (ст. 84 ч. 2 КПК).

Обов'язковими для доказування в будь-якому кримінальному провадженні є: подія кримінального правопорушення (час,місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; вид і розмір шкоди,

правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання (ст. 91 КПК).

Однак, для збирання та перевірки доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження, слідчий має щонайменше 2 місяці, але до слідчого судді він має звернутися не пізніше ніж через 60 годин з моменту затримання особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення.

Особливістю процесу доказування на стадії досудового розслідування є визначення його меж, тобто збирання такого обсягу доказів, який забезпечить достовірне встановлення обставин, що підлягають доказуванню. В будь-якому випадку, на момент розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу повинна бути встановлена подія кримінального правопорушення: час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення та хоч частково встановлена винуватість підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення.

Згідно ст. 94 КПК слідчий суддя за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінює кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність доказів - з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Тобто, мова йде про розумову діяльність слідчого судді, яка передує прийняттю ним конкретного процесуального рішення.

Як вбачається із змісту ч. 4 ст. 95 КПК, суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору або посилатися на них. Суд може обґрунтовувати свої висновки лише на показаннях, які він безпосередньо сприймав під час судового засідання або отриманих у порядку, передбаченому ст. 225 КПК.

Ст. 193 КПК визначає порядок розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу: розгляд клопотання здійснюється за участю прокурора, підозрюваного, його захисника. Слідчий суддя, до якого прибув або доставлений підозрюваний для участі у розгляді клопотання про застосування запобіжного заходу, зобов'язаний роз'яснити його права: мати захисника; знати суть та підстави підозри; знати підстави затримання; відмовитися давати показання з приводу підозри; давати пояснення щодо будь-яких обставин його затримання та тримання під вартою; досліджувати речові докази, документи, показання, на які посилається прокурор, та надавати речі, документи, показання інших осіб на спростування доказів прокурора; заявляти клопотання про виклик і допит свідків, показання яких можуть мати значення для вирішення питань розгляду. ч. 4 ст. 193 КПК передбачає можливість слідчого судді за клопотанням сторін або за власною ініціативою заслухати будь-якого свідка чи дослідити будь-які матеріали, що мають значення для вирішення питання про застосування запобіжного заходу.

Узагальнення практики розгляду клопотань слідчих про застосування запобіжних заходів свідчить про те, що у 95% випадків прокурори і слідчі посилаються як на докази обґрунтованості пред'явленої підозри, - на показання потерпілих, свідків, отримані ними в ході допиту та зафіксовані протоколом допиту. Разом з тим, системний аналіз вказаних вище норм чинного законодавства, не дає правових підстав вважати такі докази допустимими, оскільки слідчі судді, як правило, не заслуховують показання потерпілих, свідків, а тому не можуть враховувати їх як докази, що підтверджують обґрунтованість підозри.

Законодавець у ст. 198 КПК визначив, що висловлені в ухвалі слідчого судді за результатами розгляду клопотання про застосування запобіжного заходу висновки щодо будь-яких обставин, які стосуються суті підозри, не мають преюдиціального значення для суду під час судового розгляду або для слідчого чи прокурора під час цього або іншого кримінального проваджень.